

EL CAMPÚS DE CALABLANCA.
UN SAINET ESCRIT A XÀBIA I PER A XÀBIA

Francesc Reus i Boyd-Swan

RESUM: El Campús de Calablanca és un sainet que es va estrenar a Xàbia dins de la programació de «Fiesta en el aire», espectacle organitzat per tal de recaptar diners destinats a les festes de les Fogueres de Sant Joan, en el moment que començaven a existir. En ell es reflexa la vida de principis dels anys cinquanta, quan el turisme iniciava el camí cap a Xàbia. Un sainet que està a punt de ser representat després de tant de temps i publicat per primera vegada, gràcies a la Fundació Cirne.

PARAULES CLAU: *El Campús de Calablanca*, sainet, Fogueres de Sant Joan, Xàbia, turisme.

A l'any 1999 es van complir els cinquanta anys de l'existència de la festa de les Fogueres de Sant Joan a Xàbia. Amb aquest motiu es va publicar un llibre sota el títol *Fogueres, cinquanta anys de festa*, dins del qual apareix un article que vam escriure el gran company i amic Josep Sapena Buigues i jo, tot recordant la «Fiesta en el aire». Era aquest el nom que rebien les vetllades artístic-musicals que es celebraven amb l'objectiu d'aconseguir diners com a ajut per a la celebració de les festes. En ell dèiem, entre altres coses:

Quan a l'any 1950 s'instaura a Xàbia la festa de les Fogueres de Sant Joan, la festa de la purificació pel foc, la festa del solstici d'estiu, es fa palesa la necessitat d'ajut econòmic i, com a conseqüència, apareix la idea d'organitzar vetllades per tal de recaptar fons destinats al muntatge de les festes. Van prendre el nom de FIESTA EN EL AIRE, nom d'un conegut programa de ràdio d'aquells dies

Més avant, comentàvem el gran èxit que assolien aquestes sessions i fèiem la transcripció d'un escrit divulgat sobre la darrera representació:

Con gran concurrencia y entusiasmo se vienen celebrando las anunciadas veladas de Fiesta en el Aire a beneficio de les Fogueres. Ello demuestra una vez más el marcado interés del pueblo de Jávea, que consciente de lo que significa para el buen nombre de la villa el que sigan celebrándose las fiestas lo más esplendorosamente posible, acude voluntarioso a todas ellas a solazarse en el arte improvisado de los noveles que desinteresadamente brindan su actuación, ayudando así, unos y otros, a lograr el difícil cometido de la Comisión, que no es otro que ofrecer en su día, a propios y extraños, un magnífico programa de festejos digno de nuestra sin par Jávea

Dins d'aquestes vetllades, hi havia diversos tipus d'intervencions, entre les quals destacaven les actuacions de grups de xics i/o xiques que cantaven, persones que tenien una vis còmica i la desenvolupaven davant el públic, el grup de cors i danses de la Secció Femenina i, com a plat fort, la representació d'un sainet. Incloïem una relació dels sainets de més bona acollida i afegíem:

Però, sense dubte, el sainet que més èxit va assolir va se el titolat «El Campús de Calablanca» escrit per Vicent Mengual i Francesc Salvador (Paquito el de la Farmàcia)

i ens lamentàvem de que totes les notícies que teníem sobre aquesta obra foren de paraula, perquè ningú no tenia el text complet. Afortunadament ja ha aparegut i realment no m'estranya tot el que em van comentar les persones que el representaven a partir dels primers anys 50. Els papers més importants eren:

NÀSIA. Cinquanta anys. Especialitzada en la llata i reguinyona. Vist segons la costum de la dona antiga de Xàbia. Encarnada per Maria Francisca Bolufer

QUICO. Marit de Nàsia. Seixanta anys. Gos i fartó. Vist com un vell i porta un camal del pantalon arromangat. L'actor que li donava vida era José García (Pepe el Rubio)

MÍSTER. Porta roba típica de turista, una mica, prou estrambòtic. Màquina de fer fotos, *llargavistes*, barret de palma del país i espartenyets d'espart. Estava representat per Juan Bisquert (Juanito el Busso).

MADAM. Dona del Míster. Exageradament cursi. Representada per Catalina Cardona.

Els personatges secundaris eren:

TONET. Un xiquet d'uns quinze anys.

APUNTADOR. Vestit amb guardapols i ulleres.

UN DEL PÚBLIC. Un caradura arreu, que siga atrevit i seré.

L'obra està escrita en un sol acte i vuit escenes i el seu argument és molt simple: Nàsia i el seu marit Quico mantenen constants discussions, perquè ella és molt treballadora i ell, pel contrari, no té grans aficions cap a la feina i es queixa de tot el que els passa. En un moment ja cap al final, uns estrangers van a sa casa i els anuncien que volen fer-se un xalet a la Calablanca, just on tenen ells un campús. En un principi s'oposen a la venda perquè consideren que els diners que els oferien (dos mil dòlars) eren molt pocs, però quan els van dir la seua equivalència (vint-i-cinc mil duros, o siga cent vint-i-cinc mil pessetes) cauen a terra per l'esglai i, naturalment, accepten i venen el campús.

Però cal veure algunes característiques d'aquest sainet, que el fan ser molt propi de Xàbia i que en altres llocs no tindrien la mateixa recepció. Costums,

treballs, paisatges, menjars, conreus, feines i, fins i tot, algun personatge real del poble expliquen l'èxit que va obtindre i, a més a més, vist ara, més de seixanta anys després, donen una visió prou aproximada de la Xàbia d'aquell temps. Vejam:

La casa on té lloc l'acció és una casa de llaurador pobre. Pensem que en aquell temps un elevat percentatge de gent de Xàbia eren llauradors, per la qual cosa, tenien dins de casa les diferents ferraments, com ara una aixada, una cassà d'escaldar, un fes, un forcat, el cabasset de recapte i una canterella d'aigua. Convé explicar que el recapte era el menjar que els llauradors s'emportaven al camp per tal de no tornar a casa a migdia, donat que el viatge en carro era molt llarg i era millor romandre al bancal fins a la vesprada. No es podia pensar en una casa de Xàbia on no hi haguera totes aquestes coses.

Les preocupacions de la gent eren comuns i aquí s'anomenen unes d'elles. Per exemple la tristor d'haver de tirar la pansa perquè s'ha podrit a conseqüència de la pluja en el temps que havia de secar, o l'aparició del mildiu al raïm, o que la ceba ha grillat i s'ha podrit, o que la taronja (encara hi havia poca en aquell moment) s'ha gelat, o que el caragol arrasava el terme i les collites. Igualment es lamentaven de què tot el que treien del treball del camp s'ho havien de gastar en abonos, contribució, guarderia i reparacions del carro i del forcat.

La gent de Xàbia és definida com «laboriosa i abnegada». Efectivament havien de treballar molt i patir moltes privacions. En un moment en què la seguretat social no existia, els treballadors havien forçosament d'estalviar «per a la vellea» o «per si ve una malaltia», que eren frases molt sentides. Però al mateix temps són festers. S'anomenen les festes del Natzaré, que havien sigut les més importants de Xàbia fins que es van establir les Fogueres de Sant Joan i, naturalment, també s'anomenen aquestes. Cal recordar que la primera celebració de Sant Joan va ser al 1950, encara que els focs, s'han encés ancestralment, com a la resta dels pobles mediterranis. I el començament d'aquestes festes a Xàbia va ser prou incert i difícil, perquè era afegir una festa més a les ja existents. Calia donar-les forma, dotar-les de contingut i convèncer els veïns per a que contribuïren. Per això, Quico, quan no està Nàsia, canta una cançoneta, en la qual fa un repàs a la situació del moment, amb la propaganda de les Fogueres i els problemes més latents:

Les bellées de la falla
són més dolces que un bombó.
Si no fóra jo tan «güelo»,
entrava en la comissió.

Les xicones d'aquest poble
de la llata fan diners,
que se'ls gasten amb xoriç,
calces, crema i permanents.

Si la pansa no s'anima,
aquí no es salva ningú:
ens tindrem d'anar a França
o abraçar el «Rascayú»

Si tots tinguerem taronges,
quin manà, «vàlgame Dios»
ens comprariem un «haiga»,
una escopeta i un gos...
Vaja conflicte, senyors,
el conflicte de Sues,
puix per manca de petroli
s'han rovellat els foguers...

Vinguen festes, vinguen festes!
I a mi què, si es perdrà l'horta?
Val més un dia de festa
que un mes d'arrancar canyota...

Aquí em despedisc del públic,
amb un apretó de mans,
Visca Xàbia, el Natzareno
I les festes de Sant Joan!

On veiem la qüestió de la pansa, encara una molt important font d'ingressos, la il·lusió de molts llauradors per tindre un hort de tarongers, conreu considerat «de rics» aleshores, el problema del canal de Sues, que va fer que els fornals

de petroli que pocs anys abans havien entrat a moltes cases, es quedaren sense combustible, a més que aquest va pujar considerablement, i per damunt de tot, una invitació a la nova festa, però sense oblidar ni abandonar la més tradicional, la del Natzaré.

Com a contrapunt, apareix la figura de Quico, malfeiner, amic de no fer res, que passa els matins a la Placeta del Convent i les vesprades a la creu del Portal del Clot, que eren dos indrets on es reunia la gent per a xerrar i, fins i tot, per a ser contractats per una persona que necessitava ajuda. Avui encara la Placeta del Convent (primer de Mínims, després d'Agustines i actualment Centre de Dia) és punt de reunió i el portal del Clot ho és també per a gent jove. Quico, a pesar de tot, també té il·lusions, coincidents amb la de molts altres, que era muntar una tenda, o fer mel o posar una granja, perquè «condeix molt a duro l'ou». Eren les ocupacions que començaven a substituir les pròpies del camp.

L'alimentació a Xàbia era molt senzilla i tendia a consumir tot allò que produïen en cada temporada. Per això Quico diu que «és el poble de la melva, de les faves sacsades, del potatge de cigrons, de la borreta i dels caragols» i abans havia dit que estava fart de les faves, dels caragols del Montgó (les xonetes), de les sardines i de les guixes. Pràcticament estaven encara a la postguerra i la pobresa era la tònica general.

Una altra ocupació molt freqüent a Xàbia era la de fer barrets de palma. Es necessitaven sobretot per a les feines del camp i n'hi havia qui arreplegava tots els que feien les famílies, que constituïa un altre ingrés per a l'escassa economia de la casa. Nàsia en fa tots els que pot i li recrimina al seu marit que gràcies als barrets que ella fa, els dos poden menjar. Prenent com a exemple la llata, el començament de les festes de les Fogueres de Sant Joan, també va estar ajudat per la confecció d'aquests barrets, que la mateixa comissió de festes arreplegava i venia per a obtindre un bon suplement per a la festa. A un fullet anunciador de l'arreplegà dels barrets podem llegir:

El próximo domingo por la mañana, y organizado por la Comisión de les FOGUERES, tendrá lugar un típico pasacalle para la arreplegà del sombrero, que recorrerà todas las calles del pueblo.

Fino o basto, cosido o sin coser, que nadie deje de entregar un sombrero para el mayor esplendor de las fiestas.

Y si usted no tiene costumbre de hacer llata, hágala gustoso esta vez...y no niegue al pueblo un sombrero, que les Fogueres son una fiesta popular hecha por todos y para todos y nadie debe quedar al margen de ella.

Por Jávea y sus fiestas: UN SOMBRERO.

*La Comisión te lo devolverá en su día, convertido en magníficos festejos
que causarán tu gozo y alegría*

(Josep Castelló, FOGUERES, 50 anys de festa)

Era el moment en què començaven a arribar a Xàbia els primers turistes, que eren considerats com a persones extravagants, vestits d'una manera molt estranya i, naturalment, amb les butxaques plenes de diners. Per part dels més conservadors també eren vistos com a portadors de costums i formes de vida que podrien ser nocives per a la moralitat dels nadius. Per tot això, tots esperen entropessar amb algú d'aquests personatges per a que els compren un terreny i poder arreplegar uns diners que semblaven una gran fortuna per als temps que corrien. Si aquesta idea tenia una certa justificació als anys cinquanta, no la tenia amb la febre amb que molta gent s'ha dedicat a l'especulació que, segons diuen els experts, ha portat a la situació de crisi que patim a hores d'ara.

També corria (i crec que encara corre) el tòpic del cansament dels turistes per la vida tan complicada que patien als seus països i venien a cercar un lloc tranquil on poder viure sense l'estrès ocasionat per la seua feina i forma de vida. N'hi ha frases que ens ho mostren :«els estrangers busquen un lloc

tranquil i pintoresc», «nosotros, trotamundos, viejos ya, recorrer toda la Europa, buscando lugar pintoresco y saludable para fijar nuestra residencia última».

I clar, també serveix de propaganda turística de Xàbia. Nàsia contradiu a Quico quan parla malament de Xàbia: «Què tens tu que dir del poble, xe? De Xàbia!. La perla del Mediterrani! L'orgull de La Marina! El poble ensomniat i desitjat pel turista!...» I més avant, el Mister exclama: «Cansados ciudad, estrepitosa y malsana, desear refugio definitivo, sosecato, tranquilo, cuajado de pinos verdes, muy verdes y junto a un mar azul, muy azul...»

Com he comentat abans, corrien els primers anys de la festa de Fogueres, que van prendre força gràcies a l'entusiasme d'un grup d'homes i dones, encapçalats per Francisco Bas Pastor (el Xatet de Xiribita), que van començar a donar forma a les que avui són les festes més conegudes i més populars de Xàbia. Però sembla que costava molt la confecció d'un programa atractiu i, clar, el sainet fa algunes referències, com ara :«Tots volen festes i les festes hi ha que pagar-les»; «Val més un dia de festa que dos de cavar soques» o «El que no paga, dalt la falla». A banda de la col·laboració en metàl·lic, els barrets eren arreplegats cada quinze dies. Aquest barret que servia per a les festes tenia com a nom «el fallero». De vegades n'hi havia persones que es negaven a pagar per a les festes i un any van ser assenyalades dibuixant una creu davant de sa casa per a que s'avergonyiren davant tot el poble. Hi havia una comissió de festes que era la que s'encarregava de tot, des de cobrar, confeccionar el programa, contractar les activitats i, naturalment, arreplegar els diners necessaris. Pensem que actualment són els «quintos», encara que ja no existeix aquesta figura, els encarregats de portar avant les festes, assessorats també per una comissió i que l'Ajuntament subvenciona abundantment tots els actes. El sainet fa una crida a col·laborar amb la comissió per a aconseguir unes festes brillants.

Cal parlar del títol. Calablanca és un lloc idíl·lic situat al final del segon Muntanyar. Encara que avui estiga tot construït i ple de xalets, continua essent bonic. Quant més seria aleshores!. La veritat és que fa goig veure aquella zona, passejar per ella i, naturalment, prendre el bany en aquella aigua tan neta i transparent. Que ja no és com era? Clar que no. M'imagina que seria un indret abrupte, solitari i amb una terra no tan bona per al conreu com la del pla. Per això, segons deien moltes persones de Xàbia, els llauradors no volien tindre terres a prop de la mar, però per atzar del destí han esdevingut les més demandades pel turisme.

I un campús. Què era un campús? A la Marina anomenem campús a un terreny de no massa valor, ubicat a una muntanya i que, per tant, és un lloc difícil d'arribar i, com que no és terra del pla, no pot produir tant. El campús no semblava tindre altra destinació que ser venut per a donar un benefici als propietaris, encara que temps enrere tots se l'apreciaven molt. Als anys seixanta, un campús començava a ser un problema per als seus propietaris. A l'article esmentat al començament i que apareix al llibre *Fogueres*, transcrivim un poema de Vicent Mengual, de l'any 1961 sobre els campusos:

Ay, campús, campús, campús,
qui et pillara endormiscat
per a pegar-te un grapat
i menjar magre i bon lluç.

Perquè eres tu desitjat
igual que una caixa forta,
que aquell que li obri la porta
té el cartró ben arreglat.

S'ha imposat hui la bellea
d'eixos paratges beneïts
puix prometen bones nits
quan s'aplega a la vellea.

Puix un campús en l'altura
plantat de pins i fenàs
és tindre a casa un cabàs
ple de billets de la «burra».

No cedi ni un dit del peu,
no feu el tonto o la mona,
tireu de bon braç i amb fona
quan us pregunten el preu.

Planteu-los de cartellets
i anuncieu-los en subasta
que vos asolten la «pasta»

la «gavella» de billets.
 I administrant la peseta,
 ànima i cor d'alegries,
 podreu acabar els dies
 dalt la font de la Placeta.

En aquell temps, quan el turisme començava a acostar-se per Xàbia, molts es van veure afavorits per la venda d'un terreny on algú s'havia de construir un xalet i segurament va començar també l'afany de l'especulació, de la construcció desmesurada i l'abandó del camp, del qual, després de treballar molt, la gent treia molt poc. Per això, la conclusió final del sainet és la reflexió que fa el Quico, adreçant-se al públic:

Aquí s'acaba la història
 que en Xàbia ja és popular.
 Guerra a les faves fregides,
 als fesols i al tomacat,
 a la borreta de melva
 i als caragols estofats.

Aquell que tinga un campús
 des d'on se veja la mar,
 que li plante quatre pins
 entre dos xiprers mesclats
 i un cartell diguent SE VENDE
 que ja té el cartró arreglat!!

Si ja he anomenat la Placeta del Convent i el Portal del Clot, un altre lloc emblemàtic de Xàbia que apareix en l'obra és la Plaça de Falange, que rebia el nom de l'existència d'un edifici propietat del Moviment des de la postguerra, i que anteriorment era la seu del sindicat UGT. Va ser construïda pel sistema de que tot el poble contribuïa o bé amb mà d'obra o bé amb diners. Actualment, aquest edifici és la Casa Municipal de Cultura i la plaça és la Plaça de Baix.

Pel que fa a la llengua, tot el sainet està escrit en català, però curiosament, les acotacions són en castellà. El català emprat és el més o menys normalitzat en el parlar de Xàbia, amb els castellanismes tan abundants que solen aparèixer: *sombrero, hasta, semana, entonces, alegría, faltriquera, chambitero,*

veranechar, teléfono, luego, después, menos, falta, adiós, cuidado, ...

També cal anomenar, diferents construccions morfològiques i sintàctiques incorrectes: *ya que* (i, de vegades, *hia que*) en lloc de ‘hi ha que’, *u*, en lloc del pronom ‘ho’, *vixca*, en lloc de ‘visca’, la desaparició de la ‘d’ intervocàlica (matinà, per ‘matinada’, etc)

L’ortografia, naturalment, molt deficient: l’ús de l’apòstrof no és normatiu, no apareix mai el guionet, els signes d’admiració i d’interrogació són col·locats al començament i al final, la ‘ch’ és un dígraf emprat cada vegada en compte de ‘g’ o ‘x’, ‘ñ’ també té presència en paraules com ‘añ’, per any... A les transcripcions he procurat normalitzar els textos, sempre que ha segut possible, eliminant les incorreccions, llevades aquelles ocasions que el canvi haguera suposat una pèrdua del sentit que es proposaven els autors.

I resulta molt curiós i còmic el llenguatge emprat en les conversacions finals, perquè tant els estrangers com els naturals de Xàbia intenten parlar castellà i són freqüents els errors, allò que diem aquí les «espanyolades», amb les quals tots es posen en ridícul a l’hora de parlar, però era una tècnica molt habitual als sainets valencians, que provocava la rialla del públic.

En definitiva, aquest sainet va ser molt celebrat pel nombrós públic que acudia a les representacions, perquè en ell es veia reflectida la vida de Xàbia durant aquells anys, costums, problemes i il·lusions de les famílies corrents.